

Erik
Tabery

Opuštěná společnost

Česká cesta
od Masaryka
po Babiše

**Erik
Tabery**

**Opuštěná
společnost**

**Erik
Tabery**

**Opuštěná
společnost**

**Česká cesta
od Masaryka
po Babiše**

Nakladatelství Paseka

Na obálce fotografie Jana Lukase:

Všesokolský slet v roce 1948, poslední záchvěv svobody po komunistickém puči.

OPUŠTĚNÁ SPOLEČNOST

Copyright © Erik Tabery, 2017

Cover photo © Jan Lukas/dědicové

ISBN 978-80-7432-849-7 (váz.)

ISBN 978-80-7432-871-8 (Epub)

ISBN 978-80-7432-872-5 (Mobi)

ISBN 978-80-7432-873-2 (PDF)

Věnováno Tomáši Pěknému

Obsah

Úvod	10
Češi a idea státu	18
Češi a idea státu po roce 1989	38
Populismus	48
<i>Populismus ve světě</i>	50
<i>Český populismus</i>	59
Pravda	72
Konspirační teorie	84
Vliv sociálních sítí	96
Hledání nepřítele	110
<i>Odborníci</i>	112
<i>Média</i>	118
<i>Nevládní organizace</i>	131
<i>Intelektuálové</i>	137
Proč Havel a Peroutka	150
<i>Václav Havel</i>	150
<i>Ferdinand Peroutka</i>	156
Mladí lidé a střet generací	168
Východ, nebo Západ?	180
<i>Historická debata</i>	182
<i>Německo</i>	191
<i>Rusko</i>	196
<i>Jakou chceme Unii</i>	201

Opuštěná společnost	208
Miloš Zeman	214
<i>Politická východiska</i>	214
<i>Politické prostředky</i>	218
<i>Stát</i>	223
<i>Jak dál</i>	226
Andrej Babiš	229
<i>Jak to začalo</i>	229
<i>Politické prostředky</i>	232
<i>Co vlastně chtějí?</i>	235
<i>Chyba systému a upevňování pozice</i>	237
<i>Jak dál</i>	241
Závěr	246
Epilog	264
 Poznámky	 266
Jmenný rejstřík	276

**Několikrát jsme
mysleli, že už jsme
na konci cesty,
a pokaždé
jsme shledali,
že jsme teprve
na začátku.**

Ferdinand Peroutka

Úvod

Ferdinand Peroutka v padesátých letech prohlásil, že kdyby měl napsat o Československu knihu, jmenovala by se Věčný začátek. Pokaždé totiž, když Češi nastoupili cestu demokracie, okamžitě ji přerušil nějaký zásadní zvrat – poprvé válka a podruhé komunistický puč.

„Už několikrát, pro neblahost naší zeměpisné pozice, náš přirozený vývoj byl porušen a my byli nuceni se shýbnout a začít znovu. Vždy jsme byli svobodomyšlný národ, a přece uprostřed tohoto století musíme s větším rizikem bojovat o základní občanské svobody než před sto padesáti lety. Vždy jsme byli demokraty, a přece už přes deset let je u nás demokrat ne mnohem více než mrtvý na dovolené... Několikrát jsme mysleli, že už jsme na konci cesty, a pokaždé jsme shledali, že jsme teprve na začátku,“ řekl v projevu při zahájení vysílání *Rádia Svobodná Evropa* Peroutka.¹

Český novinář, v té době už žijící v exilu, kam utekl před komunisty, také dodal, že Češi příliš brzy uvěřili tomu, že je cesta za demokracií dokončena, a přestali věnovat pozornost nebezpečí, které se blíží. Následoval poté zlom, jímž se narušila jakákoli kontinuita, a bylo nutné vše budovat od základů. Jaké jsou obtíže tohoto budování, známe dobře na vlastní kůži od roku 1989. Za tu dobu jsme poznali i Peroutkou zmíněnou iluzi, že vše je dokončeno – a najednou jako by měl přijít další zlom.

Ve chvíli, kdy ruští vojáci v roce 2014 přepadli ukrajinský Krym a následně pomáhali proruským separatistům na východě Ukrajiny okupovat území, začala řada lidí i v Česku řešit otázku: nemůže se historie opakovat? Vždyť tamní události velmi připomínají zabírání československých Sudet v roce 1938. Jsou hranice států opět jen kresbou na mapách, které nemají žádnou hodnotu?

Dějiny se ale nezastavily a objevila se další otázka. Poté co se vydalo velké množství uprchlíků ze Sýrie či Afghánistánu do Evropy, vyvolalo to všude po Evropě různé odstíny vášní. Co s tolika lidmi? Nedojde ke střetu civilizací? Je to organizovaná invaze? Ptali se někteří.

A i když se naši zemi uprchlíci vyhýbají, největší obavy zaznamenali sociologové právě v Česku. Nemalá část společnosti i proto volá po vládě tvrdé ruky, vystoupení z Evropské unie a ochotě zbavit se části svobod výměnou za pomyslný klid.

Nálady se ale nemění jen u nás. Velká Británie se v referendu rozhodla vystoupit z Evropské unie, protože tamním lidem mimo jiné vadily statisíce Východoevropanů, kteří údajně zvyšují kriminalitu a berou rodilým Britům práci (ani jedno mimochodem není pravda). Ve Spojených státech amerických proběhla také svého druhu revoluce, když lidé zvolili prezidentem populistického miliardáře Donalda Trumpa. A i tady byla jedním z motivů únava z otevřenosti liberální demokracie, dopadů globalizace a touha potrestat vládnoucí elity.

„Mezinárodní bezpečnost je nyní zřejmě méně stabilní než v jakékoli chvíli od druhé světové války. Některé ze základních pilířů Západu a liberálního mezinárodního pořádku slábnou,“ prohlásil v únoru roku 2017 německý diplomat Wolfgang Ischinger na uznávané bezpečnostní konferenci v Mnichově, kterou organizuje. „Možná jsme na kraji postzápadního věku, ve kterém nezápadní aktéři vytvářejí mezinárodní politiku často paralelně nebo na úkor multilaterálních rámců, jež vytvořily základ liberálního mezinárodního řádu po roce 1945.“²

Nelze si neklást otázky, neopakuje se tu historie a neupomíná nás na chvíle, kdy stále rychleji rostoucí nacionalismus rozběhl hned dvě světové války? Nepřipomíná i u nás atmosféra druhou polovinu čtyřicátých let, kdy jsme dobrovolně, a dokonce s písní na rtech zamířili do nedemokratických vod?

A pokud ano, jak je možné, že nevidíme rizika vlastních kroků, které nás mohou přivést do mnohem vážnějších problémů, než jsou ty, kterým momentálně čelíme? Podobných otázek přibývá, ale neměli bychom je vnímat jako důvod k panice, vidět v nich nevyhnutelnost osudu. Spíše nás mají ponoukat k přemýšlení, že před námi stojí výzvy, kterým budeme muset čelit, a proto bychom měli hledat východiska, jak se k nim postavit. A to třeba i poučením z chyb našich předků.

Bývalý ministr zahraničí Spojených států Henry Kissinger napsal: „Při studiu dějin nemůžeme použít žádnou příručku obsahující pokyny, které by bylo možno bez dalšího aplikovat. Dějiny nás učí pomocí analogií, vrhají světlo na pravděpodobné důsledky srovnatelných situací. Avšak každá generace si musí sama určit, jaké okolnosti jsou skutečně srovnatelné.“³

Jenže ono „určování“ není vůbec jednoduché. Mnohdy má dokonce fatální důsledky, což nám mimo jiné dokazuje právě svědectví předchozích generací.

„Nad světem se rozhostila nádherná bezstarostnost, neboť co by mohlo tento vzestup přerušit, co zabránit tomuto elánu, jenž čerpal stále nové síly ze svého vlastního rozmachu? Nikdy nebyla Evropa silnější, bohatší, krásnější, nikdy nevěřila v ještě lepší budoucnost upřímněji,“ psal (mimochodem stejně jako Peroutka z exilu) spisovatel Stefan Zweig o počátku 20. století v jedné z nejsilnějších vzpomínkových knih *Svět včerejška*.⁴ Brzy přišlo šokující vystřízlivění: nikdo tomu nevěřil, ale z lokálních tahanic o malé území na Balkáně vypukla první světová válka.

Podobně vzpomínal i německý spisovatel a překladatel z Prahy Max Brod v knize *Život plný bojů* (jako Zweig

psal knihu v exilu), když popisoval, jak byl zaskočen vypuknutím první světové války: „Celých čtyřiačtyřicet let, od německo-francouzské války v roce 1870, nebyla v srdci světa žádná válka. Válka byla pro nás slovo znějící takřka středověce, mělo příchuť směšnosti a rytířského harašení zbraněmi. Pro přítomnost se vznášelo ve vzduchu jako neskutečná třpytivá koule, mýdlová bublina. Na válku se mysli jako na něco historicky vyřízeného, odbytého, jako na něco fantastického, něco, nač věřila dřívější lidská pokolení (nešťastníci!) – ale ne my, rozumem obdaření realisté.“ A dodal: „Politikou se tenkrát také zabývalo jen málo lidí, kteří na sebe trochu dbali.“⁵

Dalo by se říci, že pokud byli historií zaskočeni lidé žijící v čase první světové války, nebylo to až tak překvapivé, protože přišla po relativně dlouhém období míru a naprosto nečekaně. Chyběla tedy zkušenost, jak snadno se přes lidské příběhy převalí dějiny. Ale ani zážitek obrovské světové války nepomohl a naivní pohled na svět po ní znovu brzy převládl.

Atmosféru dvacátých let 20. století nám ve svých pamětech zachytil literární vědec, novinář a filosof Václav Černý (zůstal v Československu, ale jako zakázaný autor, takže vzpomínky vyšly poprvé rovněž v exilu): „Vskutku bylo možno pokládat naše dějiny za splněné, a tedy jaksi ukončené, a doufat v dlouhá příští léta národa příslovečně šťastného, neboť ‚národa bez historie‘.“⁶

Bohužel ani třetí pokus nám nevyšel – přišla druhá světová válka, ztratili jsme svobodu a nevrátila se nám ani po válce. Opět pro nezájem o ni dbát a pečovat. Lidé raději hltali doušky iluze o novém společenském řádu, který se jako na prvním místě na světě zavede v Československu. Tentokrát ovšem nesvoboda trvala celých čtyřicet let.

Jsme dnes odolnější? Došli jsme poznání, co vede k ztrátě volnosti a co naopak posiluje demokracii? A jsou ideje, kterými obložil kolébku Československa Tomáš G. Masaryk stále pevné a smysluplné? Jsme zemí humanismu, evropanství, svobody, otevřené diskuse a občanské

společnosti, jak si otec zakladatel přál? Pakliže je odpověď kladná, proč zrovna dnes tolik lidí tyto ideje odmítá?

Nepletl se Masaryk – a později i Václav Havel, který na svého předchůdce navazoval –, když nakládal tak silné mravní hodnoty na bedra tak malého státu? Nepovídali si tu na dálku Havel a Masaryk nad hlavami svých spoluobčanů, aniž by reflektovali skutečné postoje společnosti? Nevznikly všechny ty vznešené teze, ideály vlastně náhodou, protože oba muži stáli ve správnou chvíli na správném místě a společnost nadšená ze změny poměrů prostě nevěnovala dostatečnou pozornost jejich slovům?

Státní ideje či hodnoty pochopitelně procházejí různým vývojem a především rozdílnou interpretací. Tedy pokud vyjdeme z představy, že je vůbec někdo zná. Ideje státu se ale dají také pozměnit praktickým životem. Tradiční, zvyklosti, východiska stačí prostě nerespektovat a ony postupně zeslábnou a vytratí se.

Masaryk si toho musel být vědom, vždyť byl sociolog a znalec lidských duší i politických jevů. Na vlastní kůži přece zažil, jak česká společnost umí nenávidět za jiný názor. Přesto říkal a prosazoval své smělé morální vize o moderním československém státě. Evidentně vycházel z toho, že k dosažení proměny společnosti je nutné na začátku definovat ideál, ke kterému se budou všichni vztahovat.

Velice dobře věděl, že i Spojené státy, jež si bral za vzor, mají sice nejlepší ústavu na světě, ale k dokonalé společnosti, která bude žít v plném souladu se základní listinou, je ještě hodně daleko. Pokud ale nebude znám cíl, nebude možné ani vyrazit na cestu. A když se nakonec podaří po té cestě vydat, může vytyčený cíl sloužit v těžkých časech jako zářící maják, který nás zachrání před ztroskotáním o skaliska.

Vidíme ten maják dnes?

Tato kniha je nejen úvahou nad současností, ale tak trochu i rozmluvou s minulostí o budoucnosti. Přijde mi podstatné naslouchat radám našich předků, které oni sice

nemohou vyslovit, protože už nejsou mezi námi, ale jejich myšlenky nebo činy máme dobře zaznamenané.

Jedinou ambicí těchto vytištěných slov je přispět do zdejší debaty několika postřehy – některé z nich jsem už publikoval v týdeníku *Respekt*. Nejde o historickou práci, ale o knižní esej.

Rád bych také poděkoval řadě lidí, kteří mi při vzniku této knihy pomohli. Jmenovitě pak Martinu M. Šimečkovi za postřehy k mým úvahám a zejména pak Ivanu Lamperovi za připomínky a editaci.

**Bez ideálu, bez
vědomí mravního
povolání není národa.**

Hubert Gordon Schauer